

FOTOĞRAFLAR: HÜSEYİN ALSANCAK

Avrupa Birliği, 2007-2013 yılları arasında 7. Çerçeve Programı'na paralel olarak "Rekabet ve İnovasyon Çerçeve Programı"nı başlatıyor. Bu aşağı yukarı 4,5-5 milyar avroluk bir program olacak. Burada önemli olan temel unsur, kaynağın çok büyük olması değil. İnovasyon fikrinin, kültürünün, inovasyonun oluşmasına sebep olacak arayüzlerin, ara kurumların oluşması için kaynak harcanması

→ **Mehmet Ali DOĞAN**

Sabancı Üniversitesi Araştırma ve Lisansüstü Politikaları (ALP) Direktörü, Rektör Danışmanı Doç. Dr. Cemil Arıkan, Türkiye'de inovasyon kültürünün yaygınlaştırılması için iş dünyasına çok görev düştüğünü söylüyor. Aksi halde dünya ile rekabet edebilmenin mümkün olmadığını belirten Arıkan, Ekonomik Forum'un sorularını yanıtladı:

İnivasyon nedir, ne değildir?

Cemil Arıkan: "İnovasyon" diyoruz ama bu Türkçe bir kelime değil. Peki bu durumda neden inovasyonu kullanıyoruz da Türkçe karşılığını kullanmıyoruz? Çünkü şu anda inovasyona tam karşı gelen Türkçe bir kelime maalesef yok. İngilizce'de iki kelime vardır. Bir tanesi "invention", bir tanesi de "innovation." Invantion'un karşılığı var; buluşçuluk, ama "innovation"un karşılığı yok, onun için biz bunu "inovasyon" olarak kullanıyoruz. İnovasyonun iki tanımı var yakın zamanlarda yoğun kullandığımız, bunlardan bir tanesi OECD'nin tanımı, öteki de Avrupa Birliği'nin tanımı. İki tanım da birbirine çok benziyor. Onun için OECD'nin tanımını yapayım, mümkün olduğunca da bu tanım etrafında konuşalım. Şöyle söylüyor, inovasyon; bir fikrin, satılabilir bir ürün, proses ve hizmet haline getirilmesine, ticarileştirilmesine denir. Yani burada şunu kastediyoruz; herhangi bir fikrin değere dönüştürülmesinden bahsediyoruz. Eğer biz bir fikri, satılabilir bir ürün, süreç ve hizmete dönüştürebilirsek bu inivasyondur. Sadece ürün ve süreçleri de kastetmiyoruz, hizmeti de kastediyoruz. Üretim süreçlerimizde bir yenilikçilik yapmış olabiliriz ama önemli olan bunun sonucunun satılabilir olmasıdır.

Bu açıklamalardan sadece buluş olmadığını mı anlayacağız?

Buluşçuluktan önemli farkı veyahut da tamamlayıcısı; satılabilir, hayata geçirilebilir olmasıdır.

SABANCI ÜNİVERSİTESİ REKTÖR DANIŞMANI DOÇ. DR. CEMİL ARIKAN

Türkiye, inovasyon kültürünü oluşturmalı

Çünkü bir fikir ortaya çıkabilir ama o fikir çıktığı yerde kalır, herhangi bir değere dönüşmez, biz o zaman ona inivasyon demiyoruz.

Ben sanki ticaret olgusunun tamamıymış gibi bir algı içindeyim. Yanılıyor muyum?

Kesinlikle haklısınız. Yani rekabet etmenin ana unsuru; fikri, ürüne veya hizmete değiştirmek. Dolayısıyla biz, sizin derginizin hedef kitlesinin rekabet edebilirliğini konuşuyoruz aslında. Rekabet edebilmesi için gerekli olan bir unsuru konuşuyoruz. Bunu sadece biz konuşmuyoruz, bunu şu anda bütün dünya konuşuyor. 2004 yılında Amerika Birleşik Devletleri'nde çok önemli bir rapor yayımlandı. Çok önemli üniversitelerin, sanayi kuruluşlarının, ticaret ve hizmet kuruluşlarının ortaklaşa oluşturdukları bir girişim sonucunda, "Innovate America" diye bir rapor ortaya çıktı. Bu rapor özet olarak şunu söylüyor, diyor ki, 20. yüzyılda biz rekabet edebilmek için kalitemizi yükselttik, verimimizi artırdık ve bu yolla rekabet ettik. Ancak 21. yüzyılda artık bu sözünü ettiğimiz şeyler, herkesin yapması gereken hususlar. Dolayısıyla artık rekabeti tanımlayan hususlar bu hususlar değiller. Yani iyi kalite sistemine sahip olmak artık, rekabet edebilmek için zaten şart. Artık herkes bu silaha sahip, dolayısıyla tek yol bütün toplumun inovasyon kültürüne taşınması, diyor bu rapor. Amerika'nın çok önemli kurumları, üniversiteleri, sanayicileri, hizmet üretenleri bu yönde rapor yayımlamışlar. Peki Avrupa Birliği ne yapmış? Biliyorsunuz AB'nin 2000 yılında yayımlamış olduğu meşhur bir Lizbon Deklerasyonu var, 2010 yılını hedef gösteriyor. Fakat 2003 yılına gelindiğinde Avrupa Komisyonu bu hedefe ulaşılamayacağı düşüncesine ulaştı. Dolayısıyla 2010 yılı hedefleri için, ya da Lizbon Deklerasyonu'yla ilgili birtakım tedbirler almaya başladı. Burada aldığı çok önemli tedbirlerden bir tanesi şu oldu: Bildiğiniz gibi Avrupa Komisyonu araştırma harcamalarının GSMH içindeki payını yüzde 2'den yüzde 3'e çıkarmak için yola çıkmıştı. Öte yandan girişimciliği teşvik etmek üzere kapsamlı bir projede bulunmuştu. 2003'te bu süreçler yürürken, Lizbon hedeflerine ulaşılamayacağı anlaşılınca, şu düşünce hakim oldu: Evet biz araştırmayı artıracağız, girişimcileri destekleyeceğiz ama mutlaka bizim bir inovasyon politikasına, bütünlüğüne ihtiyacımız var. Ve üçüncü bir ayak olarak inovasyonla ilgili yeni bir çerçeve programı başlatıyorlar, 2007-2013 yılıyla ilgili.

Bu 7. Çerçeve Programı'ndan ayrı bir proje değil mi?

Evet, 7. Çerçeve Programı'ndan ayrı, buna paralel olacak... Bunun da adı "Rekabetçilik ve İnovasyon Çerçeve Programı." 2007-2013 7. Çerçeve Programı yürürken, ona paralel olarak Rekabetçilik ve İnovasyon Çerçeve Programı başlatılıyor.

Bunun 6. Çerçeve ya da 7. Çerçeve Program kadar ağırlığı olacak mı?

Hayır, bu aşağı yukarı 4,5-5 milyar avroluk bir program olacak. Burada önemli olan temel unsur, kaynağın çok büyük olması değil. İnovasyon fikrinin, kültürünün, inovasyonun oluşmasına sebep olacak arayüzlerin, ara kurumların oluşması için kaynak harcanması. Bu arayüzlerden bir tanesi mesela, "inovasyon aktarma merkezleri"dir.

İnovasyon aktarma merkezlerini kimler kuruyor? Üniversiteler mi?

Üniversiteler de organize edebilir, ticaret ve sanayi odaları da. Türkiye'de yapılmayanlardan bir tanesi de budur. Mesela TOBB'un yapabileceği bu tür bölgesel, hatta sektörel inovasyon aktarım yapıları oluşturulabilir. Şu anda Avrupa'dakileri, Avrupa Komisyonu desteklemektedir. İki tane de Türkiye'de var. Bir tanesi Ege İnovasyon Akratım Merkezi, bir tanesi de Ankara'da. Bunlar tamamen Avrupa Komisyonu'nun teşvik ettiği dört kişi çalışan ofislerdir. Öyle büyük yerler değildir. Bunun görevi bu arayüzde buluşmayı sağlamak. Bir taraftan müşteriye gider, müşterinin ihtiyacını öğrenir. Sonra döner network'ünden ona cevap bulmaya çalışır, ikisini bir araya getirir.

KOBİ'lere can suyu: İnovasyon aktarma merkezleri

"Yıllardır platformlar yapılır, tartışırız orada. Sanayi-üniversite işbirliğinin gerekliliğini söyleriz ama olmadığından şikayet ederiz. Buna baktığımızda eğer mevcut çalışma biçimiyle, hem üniversitelerin ve sanayinin çalışma biçimlerini aynı şekilde koruyup, hem bu ilişkinin yoğunlaşmasını beklemek hayaldir. Dolayısıyla bu işin yapılabilmesi için birtakım arayüzlere ihtiyaç var. Bu arayüzlerden biri "inovasyon aktarma merkezleri." Şu anda Avrupa'da 70 tane var. Bunlar çok büyük kurumlar değiller, üç-dört kişinin çalıştığı basit kurumlar. Bunlar şunu yapıyor; bir müşteri portföyü var, KOBİ'ler. Bir taraftan da bilgi üreten yerlerin portföyü var. Yani KOBİ'nin bir teknoloji ihtiyacı varsa buraya bildiriyor, burası da kendi ağına bakıyor, o ağındaki "mükemmeliyet merkezlerinden" bu ikisini eşleştiriyor ve bir araya gelmesini sağlıyor. Çünkü bir KOBİ'nin çalışanının veya sahibinin elini kolunu sallayarak üniversiteye gelmesi çok zordur."

"Tohum sermaye" için çok para harcamazsınız ama fikir kalırsa çok şey kazanırsınız

"Şunu anlatmaya çalışıyoruz, diyoruz ki, siz bir bilim ve teknoloji politikası yaptınız, bir şeyler de yapacaksınız. Peki bu yaptıklarınızın sonucunda, yaptıklarınızın ürün, hizmete ve sürece dönüşebilmesi için acaba hangi mekanizmalar kurulsun diye düşündünüz mü, biz en azından böyle düşünüyoruz diye önerilerimizi götüreceğiz. Benim fikrimi söylüyorum, mesela şu anda Türkiye'de bizim "tohum sermaye" dediğimiz, fikir için ilk başta verilen 50 bin dolarlar, 80 bin dolarlar mertebesinde verilebilecek, hatta 20 bin-50 bin dolarlar arasında verilebilecek yaygın bir "tohum sermayesi" yok. Bu olmadığı zaman fikri olan insanlar hiçbir zaman ortaya çıkamıyorlar. Ya babasının parası olacak, ya birşey olacak ki ortaya çıkacaklar. Halbuki siz yaygın bir şekilde Türkiye'de bu tür fikirlerin ortaya çıkması için bu tür paraları masanın üstüne koyabilirseniz, ki bu paraları çarptığınız zaman büyük para olmadığını göreceksiniz. Yılda siz 10 bin kişiye 20 bin dolar verin, bir yıl sonra ben size garanti verebilirim ki, 300-400 şirket kurulur, bunlardan da 15-20 tanesi uzun vadede başarılı olurlar. Ama bunu yapmazsanız, 10 bin fikri ortaya çıkaramazsınız, sadece 150-200 tane fikir ortaya çıkar, onlardan da bir tanesi kalır. Çünkü her zaman ortaya çıkan fikir ile, sonuca gitmiş çok başarılı şirket sayılarına baktığınız zaman, bu oranın binde birler, ikiler mertebesinde olduğunu görürsünüz. Onun için Türkiye'de bu fikirlerin ortaya çıkmasını sağlayacak kültürü yerleştirmeniz lazım. İnsanların girişimci olması için önünü açmanız lazım. Hatta yasal ve kültürel bazı değişikliklere ihtiyaç

vardır. Türkiye'de hâlâ batmak toplumsal ayıptır. Biz batmak ile sahtekarlığı birbirine karıştırırız. Halbuki girişimci batar, batabilir. Çoğu batar. Amerika'da eğer siz risk sermayesi almış ve batmışsanız, ikinci risk sermayesine başvurduğunuzda size öncelik verirler. Hani altıncı kattan adam düşmüş de herkes koşmuş, şunu yapalım, bunu yapalım diye birşeyler söylüyorlar. Adam demişki, bana altıncı kattan düşmüş, yaşayan biri varsa o söylesin ne söyleyecekse... Dolayısıyla kültürel bir değişikliğe ihtiyaç var, iki; yaygınlığa ihtiyaç var. Fikirlerin ortaya çıkmasına, yaygınlığa ihtiyaç var. Burası bir üniversite, burada 3 bin öğrenci var, ODTÜ'de 17 bin öğrenci var. Türkiye'de 2 milyon öğrenci var. Düşünün bunlara deseniz ki, projelerinizle ortaya çıkın. En az 10 bin-20 bin tane proje ortaya çıkar. Bir iş planı yapın deseniz, öğretseniz... Demek ki bir kültürel değişimden bahsediyoruz. İnovasyon öyle kendi kendine olmuyor, becermek için önce bu düşünce tarzına gelebilmek lazım ve bunu destekleyebilmek lazım. Dolayısıyla Ulusal İnovasyon Girişimi'nin önemli olacağına inanıyorum."

İkisinin kontrat imzalamasına yardım eder, fikri mülkiyet hakları konusunda yardımcı olur. Demin sözünü ettiğimiz AB'nin yeni kuracağı Rekabetçilik ve İnovasyon Çerçeve Programı'nda bu tür mekanizmalar oluşturulmaya çalışılacak. Tamam, araştırma yapılıyor üniversitede, çok güzel şeyler çıkıyor ama bir şekilde onun hayata dönüşmesini sağlayacak mekanizmalara ihtiyaç var. Üniversitelerde teknoloji ofislerine ihtiyaç var, fikri mülkiyetle ilgili desteklere ihtiyaç var. Bu ortamın yaratılması gerekiyor, inovasyonun çalışabilmesi için.

Peki, Türkiye'de durum nasıldır?

Bu şimdi Avrupa'nın durumu... Dönüp Türkiye'ye gelecek olursak, Türkiye'de geçtiğimiz 10 yıl içinde bilim, teknoloji, politika oluşturma açısından bana sorarsanız oldukça başarılı dökümanlar ortaya çıkabilmiştir. Biliyorsunuz başbakanın başkanlığında Bilim Teknoloji Yüksek Kurulu vardır. TÜBİTAK gibi, Türkiye Geliştirme Vakfi gibi, Türkiye Bilimler Akademisi gibi, DPT gibi, KOSGEB gibi birtakım kurumların yaptığı çalışmalar ve bu çalışmaları birleştiren bilim teknoloji politikası oluşturmayla ilgili, bir şeyler yapılmıştır. Ama, salt strateji dökümanı, bilim yazmak yeterli olmuyor. Önemli olan bunu hayata geçirmek için gerekli girişimleri yapabilmek.

Son yıllarda Ar-Ge için ayrılan kaynak inovasyon için de kullanılıyor mu?

Tabii ki son iki yılda, geçtiğimiz yıl ve bu yıl görüyoruz, araştırmaya ayrılan kaynak ciddi bir şekilde artırılmıştır. Ben bir dönem TÜBİTAK Bilim Kurulu üyeliği yaptım, daha sonra TÜBİTAK başkan yardımcılığı yaptım. Bizim zamanımızda araştırmaya aktarmak için elde edebildiğimiz kaynak 30 milyon dolardı. Geçen yıl 300 milyon dolar kaynak ayrıldı, bu yıl da onun daha fazlasının ayrılacağı görülüyor. Bu çok önemli gelişme... Yalnız, tekrar geri dönelim isterseniz, Avrupa'nın Lizbon sürecinde yaşadığı düşünce tarzına biz de gelelim. Sadece araştırmaya kaynak ayırmak yeterli değildir. Mutlaka inovasyon süreçlerini de harekete geçirecek ona paralel bir şeylerin yapılması lazımdır. Bunun henüz bu anlamda, en azından karar verici düzeyde çok yaygın bir şeyler olduğunu söyleyemeyiz. İnovasyon dediğimiz zaman, demin tanımını verdik, bu tanımın sağlıklı yürüyebilmesi için bütün kurumların işbirliği içinde birlikte çalışması lazım. Bir takım kurumlar saydım, bunların arasındaki uyum çok azdır Türkiye'de. Bir kere bunun sağlanması lazım. Yani çok oyunculu bir iş ortamı anlamamız lazım. TÜBİTAK'ın, DPT'nin çalışması çok iyi ama yeterli olduğunu söyleyemeyiz. Dolayısıyla Türkiye, mutlaka bir taraftan Ar-Ge'ye ayırdığı kaynakları artırırken, öte yandan bu kaynakların yarattığı fikri mülkiyetin, inovasyon vasıtasıyla ürün hizmete dönüşmesinde bir takım girişimlerinin olması lazım.

Olgunun kendisi artık ben varım, hayata geçirin diye dayatıyor, sanırım.

Kesinlikle onu söylüyor. Çok geç kalınmış değil. Şu açıdan da bunun çok önemli olduğunu biliyoruz. Geçtiğimiz beş altı yıl içinde, artık ülkelerin rekabetçiliğinde yeni bir katsayı var. Bu katsayının adı da inovasyon katsayısı yeteneği. Ülkelerin inovasyon yeteneği katsayıları var. Bu katsayılarla, rekabetçilik katsayılarına baktığımız zaman, bu katsayıyla kişi başına milli gelire bak-

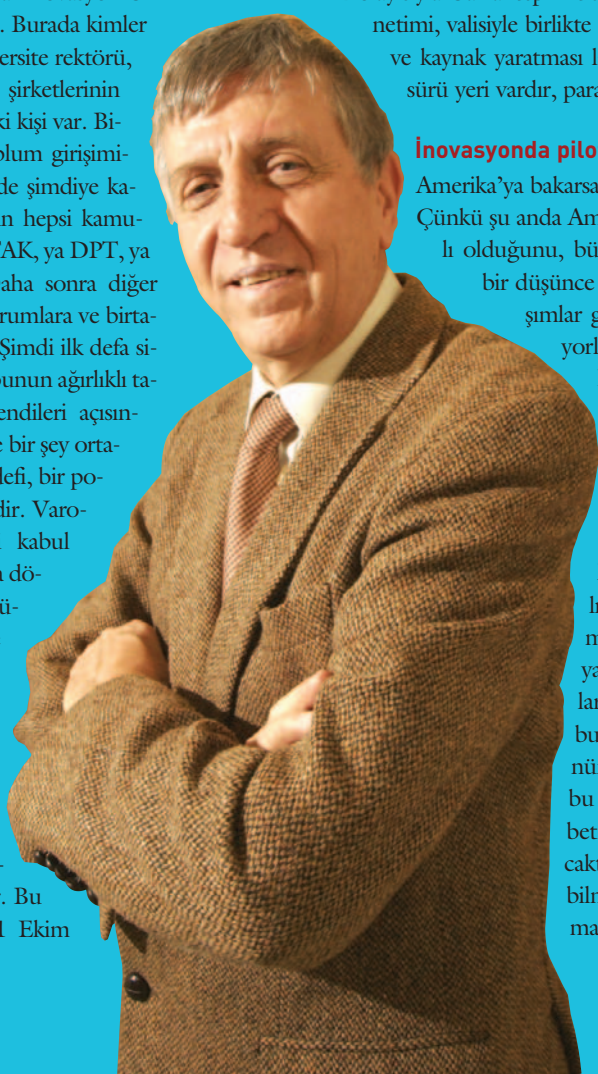
tığımız zaman aralarında çok büyük bir ilişki olduğunu görüyoruz. Yani inovasyon yeteneği yüksek olmayan ülkelerin rekabetçilikte de önde olmadıklarını, dünya gelirinden aldıkları payın da az olduğunu görüyoruz. Eğer Türkiye önümüzdeki 10 yıl içinde inovasyonla ilgili birtakım somut adımlar atabilirse, milli gelirini beklenenden daha çok artırması mümkündür. Bu çok önemlidir, çünkü eğer bugünkü yöntemlerle devam edersek, artırmaların hepsi küçük küçük olacaktır. Halbuki eğer biz, inovasyonla ilgili önümüzü açabilir, bu mekanizmaları kurabilirsek, çok miktarda fikrin ortaya çıkmasını sağlayabilirsek, çok miktarda teknolojisi yüksek yeni girişimci şirketlerin ortaya çıkmasını sağlayabilirsek, Türkiye'nin milli gelirini, kişi başına düşen gelirini artırma, dolayısıyla refahını artırma şansını yakalarız. Öyle görünüyor ki, önümüzdeki zaman dilimi içinde, herhalde Türk sanayisinin, hizmet sektörünün üzerinde en yoğun konsantre olacağı süreç, inovasyon süreci olacak. Hatta bu yılki Davos toplantılarının teması inovasyondu.

Türkiye'de bundan başka neler yapılıyor?

2005 yılı içinde Haziran ayında 21 kişiden oluşan bir girişimci heyetiyle, "Ulusal İnovasyon Girişimi" diye bir girişim başlatıldı. Burada kimler var derseniz, bunların altısı üniversite rektörü, dokuzu Türkiye'nin en büyük şirketlerinin CEO'ları, üniversiteden ayrıca iki kişi var. Biri benim. Bu tamamen sivil toplum girişimidir. Bunun sebebi şu, Türkiye'de şimdiye kadar bilim teknoloji girişimlerinin hepsi kamudan kaynaklanmıştır. Ya TÜBİTAK, ya DPT, ya TBGV'den kaynaklanmıştır. Daha sonra diğer oyuncuları da eklenmiştir bu kurumlara ve birtakım politikalar ortaya çıkmıştır. Şimdi ilk defa sivil toplum, üniversite ve sanayi bunun ağırlıklı tarafı, oturacaklar çalışacaklar, kendileri açısından, inovasyon ne olmalıdır diye bir şey ortaya çıkaracaklar. Bu girişimin hedefi, bir politika dökümanı çıkarmak değildir. Varolan politika dökümanı geçerli kabul edilmiştir. TÜBİTAK'ın politika dökümanı Vizyon 2023 gibi dökümanların hepsinin varolduğu ve uygulanacağı varsayılmıştır. Acaba bu süreçte inovasyonla ilgili ne yapılması gerekir konusunda bir fikir beyan edilecektir. Girişimciler 21 kişiyle kalmamıştır. Şu anda 130 üyesi vardır. Bunların hepsi Türkiye'nin bilinen tanınan kişileridir. Bu alana gönül vermiş kişilerdir. 1 Ekim 2005'te ilk toplantımızı yaptık. Hedefimiz de şu, Eylül 2006'da kısa ve orta vadede uygulanabilir, proje fikri olan bir öneri paketiyle, kamuoyunun ve siyasi iradenin karşısına çıkmak. 15 ile 20 proje olacağını görüyoruz. Geçtiğimiz günlerde TÜBİTAK Başkanı ile iki saatlik bir görüşmemiz oldu. DPT Müsteşarı Tıktık ile bir saat görüşmemiz oldu. Her iki kurum da heyecanla bizi destekliyor. Çünkü, DPT tesadüfen 2006 yılı için bütçesine ulusal inovasyon sistemiyle ilgili bir ifade koymuş, çalışma yapmak istiyor. TÜBİTAK da zaten kendi eksik taraflarının, kendilerinin tamamlayıcısı olacağını düşündüğü için destekliyor. Her ne kadar kamu ile doğrudan bir ilişkimiz yok ise de kamunun yaptıklarımızdan haberdar olduğu bir girişimimiz var. Kamuyu ayrı tutmamızın nedeni de şu, böyle daha güçlü olacağını ümit ediyoruz.

Kaynak sorunu nasıl çözülür?

Bunlar çok önemli paralar değiller. Mesela Türkiye önümüzdeki beş yıl için 100-150 milyon dolar para ayırabilecek olsa, benim sözünü ettiğim birçok şey yapılabilir. Halbuki şu anda zaten siz yılda 300 milyon dolar ayırıyorsunuz ve bunu artarak devam edeceğinizi söylüyorsunuz. Beş yılda en azından birkaç milyar dolar zaten Ar-Ge'ye harcamaya soyunuyorsunuz devlet olarak. Çok rahatlıkla, Ar-Ge'ye ayıracağınız paranın yüzde 10'unu inovasyonun oluşması süreçlerine ayırırsanız, ben yeterli olacağına inanıyorum. Sadece devletin de değil, siz tam doğru kurumdan geliyorsunuz, Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği'nin de burada çok görevi olduğunu düşünüyorum. Çünkü sözünü ettiğimiz kesimin hepsi TOBB'un üyeleridir. Dolayısıyla TOBB mutlaka bu süreçte varolmalıdır ve destek vermelidir. Tabii burada önümüzdeki bu süreçte, yine yoğun bir şekilde konuşacağımız konulardan birisi de bölgesel inovasyon olacaktır. Çünkü bir bölgenin iyileşmesini o bölgenin içindeki insanlardan daha fazla hiç kimse isteyemez. Ankara'dan Gaziantep'i çok sevmek mümkün değildir. Dolayısıyla Gaziantep'in ticaret odası, sanayi odası, üniversitesi, yerel yönetimi, valisiyle birlikte bir inovasyon sistemini algılaması, öğrenmesi ve kaynak yaratması lazım. Kaynak yaratabilirler. Belediyelerin bir sürü yeri vardır, para çok aslında.

İnovasyonda pilot olabilecek sahalar var mı?

Amerika'ya bakarsak, pilot proje olarak sağlığı seçmiştir. Neden? Çünkü şu anda Amerika'da sağlık süreçlerinin, bu işin çok pahalı olduğunu, bütün vatandaşlara ulaşmadığını, mutlaka yeni bir düşünce tarzı, yeni yöntemler, yeni yollar, yeni yaklaşımlar gerektiğini, yani inovasyon gerektiğini söylüyorlar. Bir örnek daha vereyim, Amerika'da IBM'nin düzenlediği bir toplantıda dinledim. Hindistan'da bir bölgede iki hastalık çok yaygınmış. Toplumun bir bölümü bu iki hastalığı taşırmış. Bir proje yapmışlar, yanlış hatırlamıyorsam 250 bin-300 bin dolarlık bir proje hazırlamışlar ve toplumun diğer hastalıklarına bakmamışlar, sadece o iki hastalığa bakmışlar, ona birtakım çözümler getirmişler. Türkiye için bütün alanlarda hiç ayrım yapmadan inovasyon gerekir. Ha öncelikli alanlar olabilir, hidrojen enerjisi, yakıt denir. Ben bunlardan bağımsız olarak, toplumun kültürünün yenilikçiliğe, bütün ticari yapının, sanayinin bu kültüre dönüşmesi gerekiyor, diyorum, rekabet edebilmesi için... Yoksa kafasını duvara vuracaktır. Hangi alandaysanız o alanın önünde olabilmeniz gerekiyor. Özgün fikirlerin sizden çıkması gerekiyor, çünkü para o zaman kazanılıyor.